

DE ERVEN OPPERMAN

Lion Feuchtwanger

De erven Oppermann

Uit het Duits vertaald

door Beate Keizer-Zilver-smidt

Uitgeverij Wereldbibliotheek is er niet in geslaagd alle rechthebbenden te bereiken. Eenieder die meent rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgeverij.

Oorspronkelijke titel *Die Geschwister Oppenheim* (1933), Querido, Amsterdam

© 1987 Nederlandse vertaling Cypres Amstelveen

© 2015 Bewerking Nederlandse vertaling Beate Keizer-Zilversmidt /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Bureau Beck

Foto omslag © Getty Images

NUR 302

ISBN 978 90 284 2608 5

www.wereldbibliotheek.nl

DEEL 1

Verleden

*De mensen koesteren vrees voor het verstand,
waren zij wijs, dan zouden zij de domheid vrezen.*

Goethe

De 16de november waarop Gustav Oppermann vijftig werd, ontwaakte hij lang voor het licht werd. Dat zinde hem niet. Het zou een inspannende dag worden. Hij had nu juist willen uitslapen.

Vanuit zijn bed zag hij een paar kale boomtoppen met daarachter de lucht, helder voor de tijd van het jaar. Er was geen wolkje te bespeuren.

Hij rekte zich uit, geeuwde en duwde resoluut de warme dekens opzij nu hij toch wakker was, zwaaide lenig zijn benen uit bed, kwam over-eind en liep de balkondeur door naar buiten, de koude morgen in.

Voor hem lag zijn tuin, die via terrassen geleidelijk in het bos overging. Links en rechts verhieven zich dichtbegroeide heuvels. Ook voorbij het verder gelegen, achter de bomen schuilgaande gedeelte rezen groene heuvels op. Van het onzichtbaar links omlaag gelegen meertje, omgeven door dennenbomen, kwam een aangenaam, fris briesje gewaaid. Op dit stille, vroege ochtenduur ademde hij vol genot de boslucht in. In de verte klonk het doffe dreunen van een bijl. Het stoorde hem niet. Door het gelijkmatige geluid werd de stilte slechts onderstreept. Ook deze ochtend was Gustav Oppermann weer zeer tevreden met zijn woning. Wie zou, als hij het niet wist, ook maar kunnen vermoeden dat men hier op slechts vijf kilometer afstand was van de Gedächtniskirche, het centrum van Berlijn-West? Hij had werkelijk het mooiste plekje van Berlijn uitgezocht voor zijn huis! Het was hier zo vredig en landelijk als je maar kon wensen en toch beschikte je over alle voordelen van de grote stad. Het was nog maar een paar jaar geleden dat hij dit huisje aan de Max Regerstrasse had laten bouwen en inrichten, maar hij voelde zich er al mee vergroeid. Iedere dennenboom rondom het huis was een deel van hemzelf. Hij, het meertje en het pad daarbeneden, waar gelukkig geen auto's mochten komen, hoorden bij elkaar.

Hij bleef een tijd op het balkon staan en liet de geur van de ochtend en het vertrouwde landschap op zich inwerken. Totdat hij huiverde van de kou. Gelukkig had hij nog een uur voor zijn dagelijkse ochtendrittoer. Hij kroop terug in zijn warme bed.

Maar hij kon de slaap niet vatten. Die ellendige verjaardag ook. Het

was toch verstandiger geweest om de stad uit te gaan en zich aan de hele drukte te onttrekken.

Nu hij er toch was, had hij tenminste zijn broer Martin het plezier kunnen doen vandaag naar de zaak te gaan. Het personeel zal wel beledigd zijn – zo ligt dat nu eenmaal – omdat hij hun gelukwensen niet persoonlijk in ontvangst komt nemen. Maar het is zo stomvervelend om al die onbeholpen gelukwensen van de mensen aan te moeten horen.

Een goed directielid neemt zoiets op de koop toe! Directielid! Onzin! Martin is tenslotte de zakenman, om van zijn zwager Jacques Lavendel en de procuratiehouders Brieger en Hintze maar te zwijgen. Nee, het is veel beter als hij zich er zo veel mogelijk buiten houdt.

Gustav Oppermann geeuwt luid. Een man in zijn situatie zou op zijn vijftigste verjaardag toch opgewekter moeten zijn. Zijn die vijftig jaar dan geen goede jaren geweest? Daar ligt hij: eigenaar van een mooi huis dat aan zijn smaak beantwoordt; in het bezit van een aanzienlijke bankrekening en een solide bedrijfsaandeel; liefhebber en gewaardeerd kenner van boeken; drager van een gouden sportinsigne. Zijn beide broers en zijn zus zijn op hem gesteld; hij heeft een vriend die hij kan vertrouwen, een plezierige kennissenkring, is bij de vrouwen in tel en heeft een charmante vriendin. Wat kan een mens zich meer wensen! Als iemand reden heeft op zo'n dag goedgehumeurd te zijn, dan is hij het wel. Waarom is hij het verdomme dan niet? Waar ligt dat aan?

Gustav Oppermann snuift verdrietig, gooit zich op zijn andere zij, sluit vastbesloten zijn zware oogleden, houdt het grote massieve mannenhoofd stil op het kussen. Hij gaat nu slapen. Maar het overhaaste besluit haalt niets uit. Hij kan de slaap niet vatten.

Hij lacht kwajongensachtig. Hij gaat de methode proberen die hij sinds zijn jeugd niet meer heeft toegepast. Het gaat goed met me, beter, best, denkt hij. Als hij dat tweehonderd keer heeft gedacht, is hij in slaap gevallen. Hij denkt het driehonderd keer en valt niet in slaap.

Terwijl het toch heus goed gaat met hem! Geestelijk, lichamelijk en materieel. Het mag gezegd worden dat hij er met zijn vijftig jaar uitziet als even in de veertig. En zo voelt hij zich ook. Verder is hij niet te rijk en niet te arm, niet te knap en niet te dom. Wat heeft hij gepresteerd? Zonder hem zou de dichter Gutwetter nooit zijn doorgedrongen. Dat is alvast iets. Verder heeft hij dr. Frischlin op weg geholpen. Zijn eigen publicaties, over personen en boeken uit de achttiende eeuw, zijn weliswaar degelijke literaire naslagwerken, maar ook niet meer dan dat. Hij maakt

zichzelf niets wijs. Alhoewel, het kan er voor een directeur van een meubelfabriek best mee door. Zonder ergens speciaal in uit te blinken, kan hij over de hele linie goed meekomen. Hij is nu eenmaal niet eerzuchtig, althans niet bijzonder.

Nog tien minuten, dan kan hij zich eindelijk klaar gaan maken voor zijn rijtoer. Hij maalt wat met zijn kaken, houdt de ogen gesloten, maar denkt niet meer aan slapen. Om eerlijk te zijn, er blijft natuurlijk nog van alles te wensen. Wens nummer één: Sybil mag dan een vriendin zijn om wie velen hem terecht benijden, en de mooie, intelligente Ellen Rosendorff zal wel meer op hem gesteld zijn dan hij wat haar betreft verdient, maar als hij vandaag geen brief ontvangt van een bepaald persoon, is dat voor hem een hevige teleurstelling. Wens nummer twee: hij rekent er natuurlijk niet vast op dat uitgeverij Minerva hem een contract aanbiedt voor zijn biografie van Lessing. Het is ook niet van belang of in tijden als deze het leven en werk van een schrijver die al meer dan honderd jaar dood is, wel of niet nog eens worden beschreven. Maar als uitgeverij Minerva het boek afwijst, zal hem dat toch steken. Wens nummer drie...

Nu heeft hij de ogen open, diepliggende, bruine ogen. Hij schijnt toch niet zo tevreden, zo verzoend met het lot, als hij nauwelijks een minuut geleden nog meende. Met loodrechte, scherpe groeven boven zijn forse neus, de zware wenkbrauwen gefronst, staart hij ingespannen, duister naar de dekens. Merkwaardig hoe zijn krachtige gelaat elke wisseling van zijn ongeduldige, veranderlijke gemoed weerspiegelt.

Als die lui van Minerva met Lessing aan de slag gaan, heeft hij met de voltooiing ervan nog meer dan een jaar werk. Doen ze het niet, dan gaat het manuscript voorgoed de bureaula in. Wat moet hij dan deze winter doen? Hij zou naar Egypte kunnen gaan, naar Palestina. Dat is hij al lang van plan. Egypte, Palestina, dat moet je gezien hebben.

Moet dat echt?

Onzin. Hij moet de dag niet bederven met hersenspinsels. Het is maar goed dat het eindelijk tijd is voor de rijtoer.

Hij loopt door het kleine tuinhok in de richting van de Max Regerstrasse. Zijn postuur is volslank maar hij maakt een sportieve indruk. Hij loopt met stramme, snelle passen, en tilt daarbij de voeten hoog op, maar het hoofd houdt hij ontspannen. Schlüter, zijn bediende, staat klaar bij het hek en feliciteert hem. Ook Bertha, Schlüters vrouw, de kokkin, komt naar buiten om hem te feliciteren. Gustav bedankt met stralend gezicht luid en hartelijk – iedereen lacht – en rijdt weg. Hij weet

dat ze blijven staan om hem na te kijken. Ze kunnen niet anders dan constateren dat hij zich verdomd goed heeft gehouden voor iemand van vijftig. Te paard is hij overigens op zijn voordeligst. Het maakt hem groter. Hij heeft namelijk korte benen en een lang bovenlichaam. Net als Goethe, pleegt zijn vriend, rector François van het Königin Luise Gymnasium uit de bibliofielenclub, minstens één keer in de maand op te merken.

Onderweg komt Gustav een aantal bekenden tegen. Hij groet ze met een vrolijk gebaar maar blijft nergens stilstaan. De rit doet hem goed. Hij komt opgekikkerd terug. Heerlijk om vervolgens een bad te nemen. Vrolijk en vals neuriet hij enige niet zo makkelijke melodieën en onder de douche staat hij enorm te proesten. Vervolgens nuttigt hij een copieuze ontbijt.

Hij gaat naar zijn bibliotheek en loopt daar een paar keer op en neer met zijn stramme, snelle passen, en tilt daarbij de voeten hoog op. Hij is tevreden met de mooie, functioneel ingerichte ruimte. Ten slotte gaat hij aan de kolossale werktafel zitten. De grote ramen scheiden hem nauwelijks van het landschap. Het is alsof hij in de vrije natuur zit. Vóór hem ligt een dikke stapel post, de verjaardagspost.

Gustav Oppermann bekijkt zijn post altijd met een zekere nieuwsgierige opwindning. Van jongsaf aan zet men antennes uit in de wereld om zich heen: wat levert het op? Dit is gewoon verjaardagspost, felicitaties, wat anders? Toch heeft hij de vage verwachting dat er via deze veertig of vijftig brieven misschien iets opwindends in zijn leven zal binnendringen. Hij laat de brieven voorlopig ongeopend, deelt ze in op grond van de kennelijke of vermoedelijke afzender. Ah, hij voelt een lichte, plotse opwindning, daar is de brief van Anna, de brief die hij verwachtte. Hij houdt hem even in de hand. Dan verschijnt er een jongensachtig stralende blik op zijn gezicht. Hij legt de brief opzij, tamelijk ver weg. Hij wil deze brief voor het laatst bewaren, zoals een kind zijn lievelingsgerecht. Hij begint de andere brieven te lezen. Gelukwensen. Aangenaam. Maar sensationeel zijn ze niet echt. Hij haalt de brief van Anna weer tevoorschijn, wiegt hem in zijn hand, grijpt naar de briefopener, maar aarzelt. Eigenlijk is hij blij dat hij gestoord wordt door een bezoeker.

Die bezoeker is zijn broer Martin. Martin Oppermann komt met zijn enigszins logge tred naar hem toe. Gustav houdt van zijn broer en wenst hem in alles het beste toe, maar hij moet toch vaststellen dat de twee jaar

jongere Martin er ouder uitziet dan hij. De gebroeders Oppermann lijken op elkaar. Dat zegt iedereen en dat is ook zo. Martin heeft hetzelfde gezicht met de nogal diepliggende ogen. Maar Martins ogen hebben iets opvallend dofs en vermoeids; alles aan hem is logger en zwaarder.

Martin steekt beide handen naar hem uit. 'Wat moet ik zeggen? Ik kan je alleen maar toewensen dat alles blijft zoals het is. Dat wens ik je van harte toe.'

De Oppermanns hebben brommerige stemmen. Zij tonen hun gevoel niet graag, Gustav uitgezonderd. Martin uit zich zoals altijd waardig en beheerst, maar Gustav voelt wel degelijk de hartelijkheid.

Martin Oppermann heeft zijn cadeau meegebracht. Schlüter, de bediende, draagt het naar binnen. De lijst van een schilderij steekt uit een groot pak. Het is een ovaal portret. Boven een platte kraag, zoals men die eind negentiende eeuw droeg, rust op een tamelijk korte hals een groot hoofd. Diepliggende, enigszins vermoeide Oppermannogen in een vlezig gelaat met een groot, gewelfd voorhoofd. Het gezicht doet listig, maar toch bedachtzaam en ontspannen aan. Het is Immanuel Oppermann, hun grootvader, de stichter van het Meubelwarenhuis Oppermann. Zo zag hij eruit toen hij zestig werd, kort na de geboorte van Gustav.

Martin heeft het schilderij op de grote werktafel getild en houdt het vast met zijn verzorgde, dikke handen. Gustav kijkt met zijn bedachtzame, bruine ogen in de listige, bruine ogen van zijn grootvader Immanuel. Nee, het is geen schilderij van betekenis. Het is ouderwets en heeft weinig artistieke waarde. Toch zijn de Oppermanns aan het schilderij gehecht. Het is hun dierbaar en vertrouwd sinds hun prille jeugd. Waarschijnlijk zien ze er meer in dan het is. Gustav houdt ervan de muren in zijn huis strak en wit te laten. In het hele huis hangt maar één schilderij, in de bibliotheek, maar het was altijd al een lievelingswens van hem om dit portret van zijn grootvader Immanuel in zijn studeerkamer te hangen. Martin was daarentegen van mening dat het in de directiekamer van de firma hoorde. Hoe goed Gustav het verder ook met Martin kon vinden, hij had hem kwalijk genomen dat hij het schilderij niet wilde afstaan.

Nu keek hij dan ook vol blijdschap en voldoening naar het schilderij. Hij wist dat het voor Martin een opoffering was om er afstand van te doen. Stralend bracht hij zijn blijdschap en dank onder woorden.

Nadat Martin was vertrokken, riep hij Schlüter en wees hem waar hij

het schilderij moest hangen. De plek was er allang voor bestemd. Zo dadelijk zal het er dus hangen. Gustav wachtte ongeduldig het moment af dat Schlüter met zijn werk klaar was. Eindelijk was het dan zover. Van het portret van Immanuel Oppermann, zijn grootvader, zijn verleden, liet Gustav in gedachten verzonken zijn blik glijden naar het andere, tot dan toe enige schilderij in zijn huis, in de bibliotheek: het portret van Sybil Rauch, zijn vriendin, zijn heden.

Nee, een werk van betekenis was het schilderij van Immanuel Oppermann niet. De schilder Alexander Joels, die het in opdracht van de vrienden van Immanuel Oppermann had gemaakt, werd indertijd schromelijk overschat. Tegenwoordig kent niemand hem meer. Het schilderij was Gustav Oppermann echter dierbaar vanwege iets anders dan de artistieke waarde. Hij en zijn broers en zus zagen in dit bekende portret van hem de man zelf en zijn werk.

Het levenswerk van deze Immanuel Oppermann bestond er in wezen slechts uit dat hij een succesvol zakenman was geweest. Voor de geschiedenis van de joodse gemeenschap in Berlijn was dat echter een feit van betekenis. De Oppermanns zaten al sinds mensenheugenis in Duitsland. Zij waren afkomstig uit de Elzas. Daar waren ze geldschietters geweest, kooplui, zilver- en goudsmiden. De overgrootvader van de huidige Oppermanns was uit Fürth in Beieren naar Berlijn getrokken. De grootvader, Immanuel Oppermann, had in de jaren 1870/1871 het Duitse leger in Frankrijk voorzien van aanzienlijke leveranties. In een brief, die nu ingelijst in de directiekamer van de meubelfabriek Oppermann hing, verklaarde de niet als toeschietelijk bekendstaande veldmaarschalk Moltke, dat de heer Oppermann het Duitse leger goede diensten had bewezen! Een aantal jaren later had Immanuel Oppermann de meubelfabriek gevestigd, een onderneming die huisraad voor kleine luiden produceerde en die door standaardisering van de producten haar cliëntèle laaggeprijsde artikelen bood. Immanuel Oppermann hield van zijn klanten, tastte ze af, ontfutselde ze hun verborgen wensen, praatte ze nieuwe aan en vervulde die. In brede kring werden zijn joviale grappen doorverteld, waarin Berlijns gezond verstand zich mengde met zijn eigen goedmoedige scepsis. Hij werd kortom een populaire figuur in Berlijn en zelfs daarbuiten. Het was niet voor niets dat de erven zijn portret later tot handelsmerk van de meubelfabriek maakten. Door zijn langdurige, hechte verbondenheid met de bevolking had hij er wezenlijk toe bijgedragen dat de emancipatie van de

Duitse joden ophield een dode letter te zijn en dat Duitsland voor de joden een vaderland werd.

Gustav herinnerde zich zijn grootvader nog goed. Als klein kind kwam hij driemaal in de week bij hem in de Alte Jacobstrasse, in het centrum van Berlijn. Hij kon zich het beeld nog voor de geest halen van de gezette man, achterover gezeten in zijn zwarte leunstoel, een keppeltje op het hoofd. Met een boek in de hand of op schoot en vaak een glas wijn naast zich, boezemde hij zowel eerbied als vertrouwen in. In het huis van zijn grootvader voelde hij zich bedeesd en toch op zijn gemak. Hij mocht zo veel hij wilde in de enorme bibliotheek rondsuffelen. Hier had hij van boeken leren houden. Zijn grootvader schiep er een waar genoeg in hem uit te leggen wat hij niet begreep. Hij keek dan listig uit zijn vermoeid knipperende ogen. Je wist nooit of hij serieus was of een grapje maakte. Wat Gustav ervan begrepen had, was dat wat in deze boeken stond gelogen was en toch meer waarheid bevatte dan de werkelijkheid. Als je aan grootvader iets vroeg, kreeg je antwoorden die over iets anders schenen te gaan dan de vraag. Maar ten slotte bleken het toch antwoorden te zijn, de enig juiste antwoorden zelfs.

Gustav Oppermann dacht niet aan deze dingen toen hij daar zo voor het schilderij stond, maar zag het allemaal in het schilderij. In de geschilderde ogen zat zo veel van de goedmoedige, terughoudende wijsheid van de oude man dat Gustav zich er klein, maar ook geborgen door voelde.

Misschien was het niet goed voor het andere schilderij, dat in de studeerkamer hing, het portret van Sybil Rauch, om ermee in verband te worden gebracht. De schilder André Greid stond technisch en artistiek zonder meer mijlenver boven de oude, simplistische Alexander Joels. Op zijn schilderij kwamen veel witte vlakken voor. Hij wist dat het schilderij aan deze witte muur zou komen te hangen en hij had de hele muur als achtergrond benut. Sybil Rauch kwam scherp en eigenzinnig uit de witte muur naar voren. Dun en vastbesloten stond zij daar, het ene been iets naar voren. Op een lange nek verhief zich smal het hoofd. Van onder een langgerekt eigenzinnig voorhoofd keken eigenzinnige kinderoogen. De jukbeenderen kwamen duidelijk uit. Het lange onderste deel van het gezicht week terug en eindigde in een kinderlijke kin. Het was een afbeelding die niets verhulde; een zeer duidelijke afbeelding. 'Op het karikaturale af duidelijk?' meesmulde Sybil Rauch als zij uit haar humeur was. Maar het schilderij verdoezelde ook niets van

Sybil Rauchs aantrekkelijke kanten. Ook al was de vrouw op het schilderij kennelijk in de dertig, ze zag er kinderlijk en tegelijk zelfbewust uit. Zelfzuchtig, dacht Gustav Oppermann onder invloed van het andere schilderij.

Het was nu tien jaar geleden dat Gustav Sybil had leren kennen. Destijds was ze danseres, overlopend van ideeën, minder overlopend van maatgevoel, niet zonder succes. Ze had geld en leidde een beschermd leventje, in de watten gelegd door haar moeder, een milde, wijze vrouw. De Zuid-Duitse onnozelheid van het gracieuze meisje, die zo grappig contrasteerde met haar nuchtere eigengereidheid, had Gustav aange trokken. Zij voelde zich geveleid door de genegenheid van zo'n aanzienlijk en welgesteld heerschap. Weldra ontstond tussen het meisje en de twintig jaar oudere man een bijzondere vertrouwelijkheid. Hij was voor haar een minnaar en een oom. Hij stond open voor al haar grillen. Tegenover hem kon ze zich vrijelijk laten gaan. Zijn adviezen waren door dacht en verstandig. Hij had haar op behoedzame wijze aan het ver stand gebracht dat ze met dansen nooit tot wezenlijke resultaten zou komen door haar gebrek aan muzikaliteit. Ze begreep dat en schakelde resoluut over op schrijven, waarin ze zich onder zijn leiding bekwaamde. Ze was in staat zich persoonlijk en kleurrijk uit te drukken. Haar impressies en verhaaltjes werden grif opgenomen in kranten. Toen met de verschuivingen in de Duitse economie haar vermogen wegsmolt, kon zij met de opbrengst van het schrijven voor een groot deel in haar levensonderhoud voorzien. Gustav, zelf niet creatief begaafd, maar wel een goed criticus, stond haar met raad en daad bij. Zijn talrijke relaties droegen er bovendien toe bij dat er deuren voor haar opengingen. Ze hadden er vaak over gedacht om te trouwen, zij vooral. Maar ze had er begrip voor dat hij hun relatie niet tot sleur wilde laten worden door deze wettelijk vast te leggen. Alles bij elkaar waren het tien goede jaren geweest, voor haar en voor hem.

Goede jaren? Laten we zeggen prettige jaren, dacht Gustav Oppermann terwijl hij keek naar het aardige, schrandere, eigenzinnige kind op het schilderij.

En plotseling was de brief er weer, de ongeopende brief op de grote schrijftafel, de brief van Anna. Met Anna zouden het geen tien prettige jaren zijn geworden. Het zouden jaren van strijd en opwinding zijn geweest. Maar als hij met Anna samen was geweest, had hij zich vanochtend bepaald niet hoeven afvragen hoe hij de winter door moet komen

als de biografie van Lessing wordt afgewezen. Hij zou dan voortdurend hebben geweten wat hem te doen stond. Het zou waarschijnlijk zo veel geweest zijn, dat hij gesmeekt zou hebben niet ook nog met Lessing te worden opgezadeld.

Nee, hij haat dat eeuwige gekakker dat hij bij veel van zijn vrienden ziet. Hij is gehecht aan zijn kalme leven van met bezigheden gevuld nietsdoen. Het is goed om in zijn mooie huis te zitten, met zijn boeken, met een vast inkomen, tegenover de naaldbossen van Grunewald. Het is goed dat hij het destijds na twee jaar heeft uitgemaakt met Anna.

Heeft hij het eigenlijk uitgemaakt of zij? Het is niet gemakkelijk om wijs te worden uit de geschiedenis van het eigen leven. Eén ding is zeker: als Anna helemaal uit zijn leven zou verdwijnen, zou hij dat als een gemis voelen, ook al heeft iedere ontmoeting een bittere nasmaak. Anna is zo strijdlustig. Zij heeft de neiging om cru en rechtstreeks over elke fout, elke kleine zwakheid te vallen. Als ze elkaar ontmoeten, ja zelfs als hij een brief van haar ontvangt, krijgt hij een gevoel alsof hij voor het gerecht moet verschijnen.

Hij neemt de brief, pakt een briefopener en snijdt hem in één beweging open. Met gefronste wenkbrauwen en loodrechte groeven boven zijn grote neus, zijn gezicht een en al spanning, begint hij te lezen.

Anna feliciteert hem met een paar hartelijke woorden. In haar mooie regelmatige handschrift deelt ze hem mee dat ze vanaf eind april vier weken vakantie heeft, en dat ze die met hem samen zou willen doorbrengen. Of hij, als hij er ook voor voelt elkaar te ontmoeten, met voorstellen wil komen.

Gustavs gezicht klaart op. Hij had voor de inhoud van deze brief angsten uitgestaan. Het is een fijne brief. Anna heeft een zwaar leven. Als directiesecretaresse bij het energiebedrijf van Stuttgart gaat ze op in haar werk. Haar privéleven beperkt zich tot haar vier weken vakantie. Dat zij deze vier weken met hem wil besteden, bewijst dat zij hem niet heeft opgegeven.

Hij leest de brief nog een keer. Nee, Anna beschouwt hem niet als afgedaan. Integendeel. Hij neuriet vals, maar met overgave, dezelfde moeilijke melodie als vanochtend. Zijn blik rust als vanzelf op het portret van Immanuel Oppermann. Hij is een gelukkig man.

Martin Oppermann was weer op weg naar de zaak. Gustav woonde in de Max Regerstrasse, op de grens van Grunewald en Dahlem. Het

hoofdgebouw van de firma Oppermann stond in het centrum van de binnenstad, in de Gertraudenstrasse. Franzke, de chauffeur, heeft er zeker vijftientig minuten voor nodig. Als het meezit, is Martin om tien over elf op kantoor; als de stoplichten tegenzitten pas om kwart over elf. Hij heeft om elf uur een afspraak met Heinrich Wels. Martin Oppermann laat niet graag iemand wachten. En in het geval van Heinrich Wels is het hem wel bijzonder onaangenaam. Het onderhoud met hem is zonder dat al moeilijk genoeg.

Martin Oppermann zit nogal stijfjes rechtop in de auto. Hij heeft in het algemeen een slechte, onnatuurlijke houding. De Oppermanns lijden aan zwaarlijvigheid. Edgar, die arts is, nog het minst. En Gustav heeft er door aan sport te doen wat af gekregen. Voor dergelijke dingen heeft Martin geen tijd. Als zakenman en hoofd van een gezin heeft hij wel wat anders aan zijn hoofd. Hij zit rechtop, het grote hoofd naar voren, met gesloten ogen.

Nee, het gesprek met Heinrich Wels zal geen pretje worden. Het komt tegenwoordig nog maar zelden voor dat men in het werk pretjes beleeft. Hij had Wels niet moeten laten wachten. Hij had Gustav het schilderij 's avonds kunnen overhandigen, tijdens het etentje; het was niet echt nodig geweest het hem vanochtend te brengen. Hij staat met gemengde gevoelens tegenover Gustav. Gustav heeft het maar gemakkelijk, te gemakkelijk. Ook Edgar, de medicus, heeft het gemakkelijk. Hij, Martin, heeft in zijn eentje de nalatenschap van Immanuel Oppermann moeten overnemen. Het is in deze tijden van crisis en toenemend antisemitisme verduiveld moeilijk om de nalatenschap waardig te beheren. Martin Oppermann zette zijn stijve hoed af, streek door zijn schamele, zwarte haar en zuchtte. Hij had Heinrich Wels niet moeten laten wachten.

Ze kwamen langs de Dönhofferplatz waar het altijd krioelt van de mensen. Nu waren ze er bijna. Daar was hun pand. Het was smal en ouderwets, maar stevig gebouwd en aan beide zijden ingeklemd tussen andere panden. In het verleden gebouwd met het oog op de toekomst: heel solide. De auto passeerde de vier grote etalages en hield stil voor de hoofdingang. Martin was het liefst snel de auto uitgesprongen, maar hij bedwong zich en stapte kalm en waardig uit. Leschinsky, de oude portier, ging in de houding staan voor hij de draaideur in beweging zette. Martin Oppermann tipte, zoals elke dag, even aan zijn hoed. August Leschinsky was al sinds de tijd van Immanuel Oppermann bij de zaak.

Hij wist overal van. Hij wist ongetwijfeld dat Martin zijn broer Gustav met zijn vijftigste verjaardag had gefeliciteerd. Of de oude man het laat-komen om zo'n reden kon billijken? Leschinsky's gezicht met de grijze gesteven snor stond altijd bars; zijn houding was die van een soldaat. Vandaag stond hij strammer dan ooit in de houding; hij stond achter de baas.

Martin was zelf over zijn doen en laten minder te spreken dan zijn portier. Hij ging met de lift naar de derde verdieping, naar zijn kantoor. Hij maakte gebruik van de zijdeur om niet te hoeven zien hoe Heinrich Wels zat te wachten. Aan de muur boven zijn bureau hing, zoals in alle Oppermannfilialen, het portret van de oude Oppermann. Het stak hem enigszins dat er nu een kopie hing en niet meer het origineel. Het was natuurlijk niet van wezenlijk belang of het origineel hier hing of bij Gustav. Gustav had er vast meer verstand van. Hij had tenslotte ook meer tijd. Bij hem hing het beter. En eigenlijk had Gustav er meer recht op. Toch gaf het hem een onbehaaglijk gevoel dat hij van nu af aan niet meer het origineel voor zich zou hebben.

De secretaresse kwam binnen. Er was post die hij moest ondertekenen, een aantal verzoeken om terug te bellen en ten slotte de heer Wels, die zat te wachten. Hij heeft een afspraak om elf uur. 'Is de heer Wels er al lang?' – 'Een klein halfuur.' – 'Laat hem binnenkomen.'

Martin was altijd in vorm. Hij hoefde er niet speciaal recht voor te gaan zitten. Hij voelde zich echter nogal opgelaten. Aan de voorbereiding lag het niet. Met de procuratiehouders Brieger en Hintze had hij alles uitvoerig doorgesproken. Maar het kwam er vooral op aan Wels niet te ontstemmen. Het kwam aan op de nuances. Het trof wel zeer ongelukkig dat hij Wels had laten wachten.

Het ging om de volgende kwestie. Aanvankelijk had Immanuel Oppermann de meubels die hij verkocht niet zelf gemaakt, maar ze laten maken door Heinrich Wels senior. Deze was toentertijd nog jong, maar een degelijk vakman. Toen er in Berlijn filialen bijkwamen, in Steglitz en in de Potsdamer Strasse, werd de samenwerking met Wels langzamerhand moeizamer. Wels werkte ouderwets degelijk, maar was daarvoor te duur. Kort na de dood van Immanuel Oppermann was men op aandringen van de huidige procuratiehouder Siegfried Brieger begonnen een deel van de meubelen in goedkopere fabrieken te laten produceren. En nadat de leiding van het bedrijf eenmaal was overgegaan op Gustav en Martin, vestigde men een eigen fabriek. Voor het moeilijke

werk, voor enkele stuks, ging men nog steeds naar de werkplaatsen van Wels. Maar het Meubelwarenhuis Oppermann, dat intussen nog een filiaal in Berlijn en vijf in de provincie had geopend, produceerde het meeste in eigen beheer.

Heinrich Wels junior zag deze ontwikkeling met lede ogen aan. Hij was een paar jaar ouder dan Gustav en een vakman in hart en ziel, oerdegelijk, koppig en traag. Hij breidde zijn werkplaatsen uit met eigen winkels voor de verkoop. Zeer zorgvuldig gedreven modelzaken die het moesten opnemen tegen het Oppermannconcern. Maar het lukte niet. Zijn prijzen waren niet concurrerend met die van de gestandaardiseerde Oppermannmeubels. De naam Oppermann kende iedereen. Het portret van Immanuel, het fabrieksmerkteken van de Oppermanns, drong door tot in de uithoeken van de provincie. De gezapige, ouderwetse tekst van de advertenties van Oppermann: 'Wie bij Oppermann koopt, koopt goed en goedkoop!' was een gevleugeld woord geworden. Overal in het land aten Duitsers aan Oppermann tafels, gezeten op Oppermannstoelen, en ze sliepen in Oppermannbedden. Welsbedden sliepen waarschijnlijk beter en Welstafels gingen langer mee. Maar men gaf er de voorkeur aan minder geld uit te geven, ook als men daardoor met minder degelijk spul genoeg moest nemen. Dat begreep Heinrich Wels niet. Dat knaagde aan zijn vakmanshart. Was de zin voor kwaliteit in Duitsland dan uitgestorven? Zagen deze misleide kopers dan niet dat in een tafel van Wels achttien uur werk zat, terwijl het spul van Oppermann van de lopende band kwam? Ze zagen het niet. Ze zagen slechts dat een tafel bij Wels vierenvijftig mark kostte en bij Oppermann veertig. Ze gingen weer en kochten bij Oppermann.

Heinrich Wels begreep er niets meer van en raakte verbitterd.

Het werd de laatste tijd wel beter. Er was een beweging doorgebroken die verkondigde dat handwerk meer overeenkwam met het Duitse volkskarakter dan de fabrieksmatige productie volgens internationale standaardmethoden. Het was de nationaal-socialistische beweging. Hier werd uitgesproken wat Heinrich Wels al lang had gevoeld: namelijk dat de joodse warenhuizen met hun uitgekookte verkoopmethoden de oorzaak waren van het verval van Duitsland. Heinrich Wels sloot zich van harte bij de beweging aan. Algauw werd hij afdelingshoofd van de partij. Verheugd zag hij dat de partij terrein won. Weliswaar kochten de mensen nog steeds de goedkopere tafels, maar nu scholden ze ondertussen tenminste op de Oppermanns. Ook bereikte de partij dat grote concerns

meer belasting moesten betalen, zodat de Oppermanns langzamerhand in plaats van veertig, zesenvieftig mark moesten rekenen voor de tafels waarvoor Wels vierenvijftig mark vroeg.

Bij alle negen filialen van de firma Oppermann kwamen in grote hoeveelheden anti-joodse brieven binnen. 's Nachts werden er anti-joodse leuzen op de etalageramen gekalkt. Oude klanten bleven weg. Hun prijzen moesten minstens tien procent lager zijn dan die van de niet-joodse concurrentie. Bleven ze er maar vijf procent onder, dan waren er klanten die liever naar een 'goed-christelijke' zaak gingen. Onder druk van de groeiende nationaal-socialistische partij kwamen de autoriteiten steeds weer met nieuwe pesterijen. Heinrich Wels voer er wel bij. Het prijsverschil tussen zijn producten en die van Oppermann werd steeds kleiner.

Bij dat alles hield de firma Oppermann nadrukkelijk de schijn op van goede betrekkingen met de firma Wels. Op aandrang van Jacques Lavendel en van procuratiehouder Brieger bracht men Wels zelfs op het idee om met voorstellen te komen die zouden kunnen leiden tot een fusie van de beide bedrijven, of in ieder geval tot een nauwere samenwerking. Als een dergelijke transactie tot stand zou komen, was de firma Oppermann het odium 'joods' kwijt. Ook zouden, als Wels maar eerst deelgenoot was, bepaalde maatregelen beslist een stuk soepeler worden toegepast.

Het feit dat de Oppermanns hem hadden overvleugeld, had Heinrich Wels, meer nog dan in zijn portemonnee, in zijn ziel geraakt. Hij klaarde helemaal op nu zijn onderneming steeds meer terrein veroverde. Na een paar aftastende gesprekjes met Brieger had hij zowaar een zeer voorkomende brief van de firma Oppermann ontvangen. Men had vernomen dat hij zekere ideeën had over uitbreiding van de samenwerking tussen de beide firma's. De firma Oppermann was zeer geïnteresseerd. Hij werd dan ook verzocht om zich voor een persoonlijk onderhoud op 16 november om elf uur bij de directie te voegen op het kantoor in de Gertraudenstrasse.

Zodoende zat Heinrich Wels in het voorportaal van de directiekamer van de firma Oppermann te wachten. Hij was een fors type, met een barse, maar open oogopslag en diepe groeven in het brede voorhoofd. Hij was nogal rechtlijnig en precies. Wie had nu eigenlijk wie benaderd? Op een bijeenkomst van de 'Vereniging van Meubelfabrikanten' had Brieger met hem over de steeds grotere problemen van zijn firma gesproken.

Brieger had hem bepaalde vragen zo ongeveer in de mond gelegd. Het was niet meer precies na te gaan wie nu eigenlijk wie had benaderd. Hoe dan ook, hier zat hij met een voorstel dat voor hemzelf niet ongunstig was, maar voor de andere partij waarschijnlijk van groter belang.

Dat wilden ze kennelijk niet toegeven. Hij keek op zijn horloge. Tijdens de oorlog was hij als reserve-officier aan het front geweest en daar had hij geleerd wat stiptheid was. Hij was een paar minuten voor elf gekomen. Nu zat hij daar en die verwaande kwasten lieten hem wachten. Tien over elf. Zijn barse gelaat begint grimmige trekken te vertonen. Als zij hem nóg tien minuten laten wachten, gaat hij weg en laat hij ze verder in hun sop gaarkoken.

Met wie krijgt hij eigenlijk te maken? Niet dat Heinrich Wels zo'n mensenkenner is, maar waar in de bedrijfsleiding de lui zitten die voor zijn plan te vinden zijn en waar de tegenstanders, dat weet hij precies. Gustav en Martin Oppermann lijden aan typisch joodse hoogmoed. Met hen valt nauwelijks zaken te doen. Brieger, de procuratiehouder, heeft een enorme joodse waffel, maar met hem valt te praten. Waarschijnlijk zullen ze hem, vijf of zes man sterk, uit de hoogte ontvangen. Wie weet hebben ze hun juridisch adviseur er wel bij gevraagd. Ze zullen het hem niet gemakkelijk maken. Hij zal het in zijn eentje moeten opnemen tegen die hele club. Maar hij zal het wel klaren.

Twintig over elf. Hij wacht nog vijf minuten. Ze laten hem zitten tot hij vastgroeit! Vijf minuten nog, daarna beschouwt hij zijn voorstellen als verjaard. En dan kunnen de heren wat hem betreft barsten.

Vijf voor half twaalf. Hij kent zo langzamerhand het meubelvakblad dat op tafel ligt uit zijn hoofd. Die daar in de directiekamer schijnen erg lang te moeten overleggen. Is dat een goed teken? Een secretaresse die hij navraag kan laten doen is er ook al niet. Het is een grof schandaal. Maar hij zet het hun betaald.

Vier voor half twaalf. Hij wordt binnengeroepen.

Martin Oppermann is alleen. Wels had opeens liever vijf of zes mensen tegenover zich gehad. Deze Martin is de ergste van allemaal. Met hem word je het niet gauw eens.

Martin Oppermann stond op, toen Wels binnenkwam. 'Neemt u me niet kwalijk dat ik u heb laten wachten,' zei hij beleefd. Hij had zich eigenlijk voorgenomen nog beleefder te zijn en uit te leggen waardoor hij was opgehouden. Maar het grote, stugge gelaat van Wels stootte hem zoals altijd af. Hij liet het achterwege.